

ÉVFORDULÓK

Pápai Páriz Ferenc, a sokoldalú magyar tudós

350 éve született Erdélyben, Dés városában Pápai Páriz – vagy mint néha írták Párizpápai – Ferenc, a magyar Hippokratész. Nagyapja Páriz Ferenc tekintélyes kereskedő volt Pápa városában, innen kapta atyja, Imre, a Pápai nevet, aki református lelképásztor, majd II. Rákóczi György udvari lelkészeként, kora híres tudósa és hitszónoka volt. Fia Ferenc előbb Kolozsváron, majd a nagyenyedi kollégiumban, később a lipcsei és más szászországi egyetemeken sajátította el a kor tudományos ismereteit. Lipcsében az orvosi tudományokat hallgatta, onnan Odera-Frankfurtba ment – hol legtovább időzött –, majd Marburgon át Heidelbergbe költözött, hol bölcsészettudorrá avatták, felajánlva neki a tanárságot is, amit szerényen visszautasított. Inkább Svájcba a bási egyetemre ment, ahol olyan szorgalmasan tanult, hogy amikor 1674. október 20-án orvostudori rangra emelték, egyszersmind „az orvosi kar ülnöke” címet is megkapta. Svájcban szoros barátságba került a híres Muralt és Peyer orvostudorokkal. Következő évben hazautazott Erdélybe, ahol a híres nagyenyedi kollégiumban a görög nyelv, a természettan és a logika tanára lett negyven vizontagságos éven át.

Páriz Pápai Ferenc 52 éves korában

Páriz Pápai Ferenc szótárának címképe

Ő volt id. II. Apafi Mihály erdélyi fejedelem háziorvosa. Nehéz sorsuk volt ekkor a gyógyítóknak. Megbecsülésük hiányára jellemző, hogy amikor Bethlen Gábor betegyánál a három híres orvos összeveszett a kezelés alkalmazása felett, végül a lőcsei hóhért hívták a haldoklóhoz. Pápai Páriz Ferenc jelmondata: *Cselekedettel és valósággal!* szellemben élt és dolgozott. Ő írta az első magyar, nyomtatásban is megjelent orvosi könyveket. Leghíresebb munkája a Pax Corporis. Az emberi testnek belső nyavalyáinak okairól, fészkeiről, s azoknak orvoslásának módjáról való Trakta stb. Kolozsvárt 1690., Lőcsén, 1701., újra Kolozsvárt 1756. Ez a műve egy sorozat része, további – főként fordított – művek.

Ez a mű kora orvostudományának összefoglalása, zömében empirikus, természettudományos szemléletű, a XVII. század legjobb tudományos színvonalán áll. Híresek lélektani, teológiai és egyéb tudományos könyvei is, amelyekből kitűnik, hogy akkoriban sokat vitatott kartézianus fizika híve volt. A lélek békéje (1680), Az udvar békéje (1696), A sír békéje (1698). Sokoldalúságára jellemző, hogy gyászbeszédeket és heraldikai szakkönyvet is írt.

A honismeret szempontjából érdekes, hogy őt tekintjük az első magyar címertan szerzőjének (*Ars heraldica*, Kolozsvár 1694). Történeti tárgyú művei is fontosak, 1684-ben (latin nyelven) ő adja ki az első nyomtatásban megjelent protestáns egyháztörténetet (*Rudus redivivum*).

Legnagyobb hírnevet – több kiadást és átdolgozást megért – latin-magyar szótára a *Dictionarium latino-hungaricum* szerzett, amelyet először Lőcsén 1708-ban nyomtattak ki. 15 eszeten dőn át dolgozott rajta, kibővítve Szenczi Molnár Albert hasonló munkáját. Akkor szokatlan módon, románra is lefordították. Későbbi kiadásaihoz értékes mellékleteket csatolt, a tudományos és szokatlan kifejezések magyarázatával. Műve a felvilágosodás koráig hatott, nagy hatással volt a magyar irodalmi nyelv kialakulására.

Későbbi századok elismerték érdemeit. Ferenczi Zsigmond Jakab *Magyar irodalom és tudományosság története* című 1854-es könyvében így ír róla: „A XVII. század végén Párizpápai volt a legjelesebb philologus. Nehezen fog találkozni honukban tudós, ki érdemeit kellőleg ne méltányolná”.

Sajnos életében a magyar történelem viharai sok szenvedést okoztak neki. Kollégiumát – ahol ő vezette be az orvosi alapismeretek oktatását – a kuruc-labanc csatározások feldúlták, a városi polgárságot és a diákokat lemészárolták, a várost és az iskolát feldúlták. Menekülni volt kénytelen, és olyan nyomorba jutott, hogy II. Rákóczi Ferenc 1709. február 10-én külön utasította Dobozi István debreceni bírót 600 forint segély kifizetésére az ott tartózkodó tudós részére.

Szorgalmára és hivatástudatára jellemző, hogy amikor híres szótárát készítette, már elvesztvén szeme világát, feleségének diktálta, aki valahányszor egy szót leírt, egy sarkantyúval kopantott az asztalon.

1716-ban hunyt el. Horányi, a későbbi nemes irodalomtörténész így emlékezett rá: „Párizpápai 40 évig tartó tanárságával nevének halhatatlan dicsőséget szerzett, ő latin, görög, német, francia /Veszprémi szerint még héber/ nyelveken tudós, jeles költő, kitűnő bölcsész, történész és teológus, a gyógytudományban Erdély Hipocratesse volt”.

Fiai közül kettő orvosá, egy teológussá lett. Ferenc fia Erdély egyik legkitűnőbb orvosává vált, András fia szintén híres orvos, amellet nagyszerű botanikus volt, aki az egyetemre hagyta messze földön híres növénygyűjteményét.

Pápai Páriz Ferenc nemcsak a magyar, hanem az egyetemes európai tudomány kiváló alakja, megérdemli az utókor tiszteletét.

Róbert Péter

A Bethlen Gábor Alapítvány (Bp., Károly krt. 5.) az 1996-ban elfogadott adózási törvény értelmében az 1997. évi állampolgári adó 1%-ból 107 701 Ft, az 1998. évi adó 1%-ból 106 162 Ft támogatást kapott, amelyet a Bethlen-díj átadására szervezett ünnepség költségeire, valamint az alapító okiratban megfogalmazott célokra fordítottak.

Az Alapítvány köszönetet mond mindazoknak, akik támogatásukkal segítették munkáját.